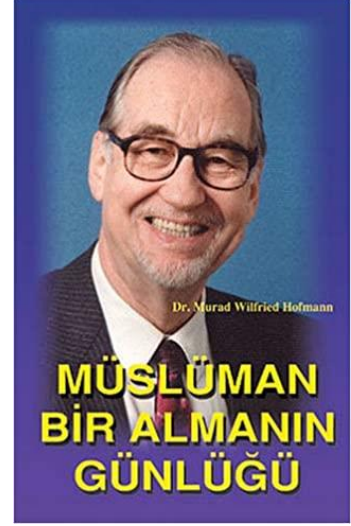

Dışarıdan Bir Gözle Bakmak

Müslüman Bir Almanın Günlüğü, Murad Wilfried Hofmann, Çağrı Yayınları, 2004, 173 s.

Elif Koç¹

1931 yılında Almanya'da doğan ve Ocak 2020'de vefat eden Hofmann, 89 yıllık ömrüne Alman büyükelçiliği gibi pek çok diplomatik görevin yanında nadir görülen bir dönüşüm serüveni sığdırmıştır. İslam'a yönelmesi ve sonrasındaki gelişmeleri anlattığı günlüğü alelade bir günlük olmanın ötesinde İslam ve Batı zihniyeti üzerine tahliller barındırmasıyla dikkat çekicidir.

Hofmann'ı Besleyen Hafıza

Sosyoloji mezunu olan Hofmann, Batılı paradigmanın dinamiklerine hâkim bir entelektüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyoloji eğitimi almış olmanın getirdiği bakış açısı, tahlillerinde açıkça görülmektedir. Normlar hakkında bilgi sahibi olmanın normlara uyum sağlama eğilimini artırdığı yönündeki tespiti Hofmann'ın sosyolojik altyapısına işaret etmektedir.

Yazarın tahlil ve yorumları ile atıf yaptığı isimler onun psikoloji alanındaki birikimine işaret etmektedir. İnsanın ondan beklenenler doğrultusunda bir hayat sürmesinin onu karactersiz bir insana dönüştüreceğine dair ifadesi bunun bir örneğidir. Sosyal teorilere dair derin bilgisi Hofmann'ın günümüz Müslüman toplumlarını derinlemesine analiz etmesine imkân vermektedir. Suudîlerin petrol kaynaklı ani zenginleşmesini ve dinle ilişkilerini sosyal gelişim teorileri yardımıyla açıklamaktadır.²

¹ Araştırma görevlisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, elifkoc64@gmail.com

(Bu yazı Young Academia ve Server Genç Hanımlar Derneği iş birliğinde Dr. Kemal Yavuz Ataman yönetiminde "Küresel Düşünme Yazarlık Atölyesi" kapsamında üretilmiştir.)

² Murad Wilfried Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2004, s. 81.

Hofmann'ın İslâmî düşünce geleneğinde tartışılan meselelere hâkimiyeti kişiyi şaşkınlığa düşürecek seviyededir. Müellif, ilahi kelimeler olan Kur'ân'ın tercümesi üzerinden gelişen dil ve tercüme tartışmalarında Müslümanların bakışını gayet güzel açıklamaktadır. Çünkü, ilahi ve mucizevî kelimeler olan Kur'ân'ı bu harikulâde yönleriyle ve anlam katmanlarını koruyarak başka bir dile aktarmak mümkün değildir.³

Müellifin Hristiyanlığın ortaya çıkışına ve dinamiklerine vukufiyeti farklı konular ve tartışmalar üzerinden açıkça görülmektedir. Kutsal-Kutsal olmayan ayrımı, ruh-beden dikotomisi, Tanrı ve kötülük problemi gibi teolojik konularda yazarın Hristiyanlık bilgisi geleneksel bir Hristiyan'ın bilgi ve ilgisinin oldukça üstündedir. Kilise yapısının ve otoritesinin teşekkülünde önemli rol oynayan azizlerin görüşlerine yapılan doğrudan atıflarla yazar, konuya vukufiyetini göstermektedir.⁴ Hofmann, kilisenin inanan ile Tanrı arasına girerek kendisi lehine kurduğu otoriteden farklı olarak İslâm'ın, Tanrı'yla tam, doğrudan ve varoluşsal bir ilişki tesis ettiğinin altını çizmektedir.⁵

Hofmann, dile getirilebilenlerle gerçeklik algımız arasındaki ilişki üzerinden Kur'ân'ın müteşabih âyetlerini anlama hususuna temas etmektedir. Dilin kurduğu algı dünyasının sınırlılığı hakkında müellif, Fritz Mauthner ve Ludwig Wittgenstein gibi analitik dil felsefecilerine atıf yapmaktadır. İnsanın duyusal algılamasının sınırlılığı ve kendi ürünümüz olan kelime dağarcığının yetersizliği nedeniyle Kur'ân'ın metafiziksel yorumu boş laf olmaktan öteye gidememektedir.⁶

Müellifin İslâm'ı seçmeden önce diğer dinler ve ideolojiler hakkında son derece donanımlı olması onun İslâm'a gönülden bağlanmasını sağlamış görünmektedir.

Kendine Rağmen Müslümanlık

"Kendime rağmen Müslümanım" başlığında Hofmann, bir agnostiğin tipik tavırlarının akıllıca olmadığını ifade etmiştir. Yazara göre insanın inanmayı seçmekten kaçamayacağı ve çevremizdekilerin yaratılmış oldukları apaçık ortadadır ve İslâm bu gerçeklikle en yüksek

³ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 8, 9.

⁴ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 31, 33, 34.

⁵ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 41.

⁶ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 88, 89.

şekilde uyum içindedir. Bu duygu ve düşünceler içerisinde Hofmann, kendine rağmen yavaş yavaş ve herhangi bir şok yaşamadan Müslüman olduğunu fark etmiştir.⁷

Gözlem ve Analiz Ustası

Kitabın ilk sayfalarını okuyan biri bile Hofmann'ın yüksek gözlem kabiliyetini fark edecektir. Ancak yazar gözlediklerini aktarmakla yetinmeyerek onları analiz etmektedir. "Şeylerin bilgisi sebeplerin bilgisidir" sözünü tatbik edercesine görülenin ve olanın arkasındaki sebepleri anlamaya çalışmaktadır. Günlük hayattaki sıradan olaylar da bir mimari yapıdaki süsleme sanatı da yazarın gözlem kapsamına girebilmektedir. Onun derin gözlem kabiliyeti, İslâm sanatının özgün yanlarını görmesine imkân verirken muhakeme gücü, sadelik, hiyerarşi karşıtlığı gibi özgünlüğü meydana getiren esasları tespit etmesini de sağlamaktadır. Gözlemin, yazarı derin analize götürdüğü örneklerden biri de Hristiyanlık ve İslâm'ı betimleme yaklaşımları üzerinden karşılaştırmasıdır. İkonalar ve heykeller üzerine kurulu bir ibadethane anlayışına sahip Hristiyanlıktan farklı olarak, İslâm'ın putperestlik ve fetişizmden uzak, Tanrı'yla doğrudan bir bağlantıya imkân veren mimarisi, yazarı düşünceye sevk etmektedir. Böylece Hofmann'ın kaleminden, düşünce ameliyesinin bir sonucu olan şu cümle dökülür, "Betimleme, metafizik hayal dünyamızın zenginleşmesi için kullanışlı bir araç değildir. Aksine fantezimizi azaltmaktadır."⁸

Anlamını Yitiren ve Maddede Teselli Arayan Batılı İnsan

Müellif, alkol üzerinden Batılı insan ile Müslümanlar arasındaki anlam farkına ve anlamlandırma çabasına değinmektedir. Zor şartlar altında dayanma ve mücadele gücünü alkol gibi maddî unsurlara dayandıran Batı insanına karşın Müslüman, gücünü inancından almaktadır.⁹ Hofmann'ın incelikli Batı eleştirisi onun bizzat toplumun içinden biri olması sebebiyle son derece önem arz etmektedir. Müellif, Batı'nın mânevî çöküşünü şu şekilde ifade etmektedir:

"Batı'nın sanayi toplumu, tamamen maddeci varsayımlara dayanan yayılcı değerleri nedeniyle, tüm dinler için zehirleyici bir etkiye sahiptir, kendininki de dahil. Faydacılık, kârın azamileştirilmesi, sürekli olarak artan üretkenliğin fetişizme dönüştürülmesi, sonsuz ilerleme

⁷ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 44.

⁸ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 6.

⁹ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 10, 11.

mitolojisi, birer filozofa dönüşen bilim adamlarının küstahlığı, kibri, azgın bir agnostisizm ve eğitilmiş olanların değerler arasında nötr bir tavır alışları. Batı'nın tamamında uygulamaya konulan hayatın her yönünü "aklıleştirme" çabası, esasen dine temelde düşman."¹⁰

Batı medeniyetinin maddeci tavrını eleştiren Hofmann, Müslümanların arasında gittikçe artan, dinin bir kalp meselesi olduğu yönündeki söyleme karşı çıkmaktadır. "İslâm sadece kalp meselesi olan bir din olarak algılanamaz" diyen yazar, İslâm'ın kişinin iç dünyasında olup biten mistik bir tecrübe olmadığını, bilakis İslâm'ın bir medeniyet iddiası olduğunu dile getirmektedir.¹¹

İbadetler Bize Ne Yapıyor?

Kitapta câlib-i dikkat olan hususlardan biri de yazarın namaz, oruç gibi ibadetlerin birey üzerindeki mânevî tesirlerinin bilincinde olmasıdır. Hofmann, oruç ibadetini bir irade terbiyesi alıştırmaları olarak görür. İbadetlerdeki mutlak gayenin de dünyevî beklentiler değil, Allah rızası olduğuna dikkat çeker.¹² Ayrıca yazar, orucun kişinin duygu dünyasındaki etkileri üzerinde de durmaktadır:

"Önceliklerini doğru tespit ettikçe, özgüveni güçlendiği gibi gün geçtikçe insanın maneviyatı güçleniyor. Son tahlilde, oruç ibadeti kişinin, hayatta gereksiz olan şeylerin ilahlaştırılması riskine, şirk adı verilen nefsanî şeylere karşı bağımsızlık kazanması anlamına gelmiyor mu?"¹³

1982 yılındaki umre ve 1992 yılındaki hac tecrübesinde de Murad Hofmann'ın ibadetin toplum ve şahıs üzerindeki etkisine dair yorumları dikkat çekicidir. Yazar, binlerce insanın Kâbe etrafında tavaf etmesini hipnotize edici bulmaktadır:

"Hoş karşılanmış olmanın aziz duygusunun, kardeşler arasında tamamen güvende olmanın tadını çıkarırız. "Selam!"ın (Barış seninle olsun!) anlamı, burada gerçekleşmiş görünür. Soyluluk, estetik, inanç, evrensellik. Büyük kozmopolit bir topluluğun parçalarıyız. Mekke'de

¹⁰ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 50. (Alıntılanan metin üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmamış olup vurgular yazara aittir.)

¹¹ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 51

¹² Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 22, 23.

¹³ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 27.

ırksal farklılıklar tamamen ortadan kaybolur. Yalnızca namaz sırasında, rükuda iken, farklı renklerdeki ayaklardan, tüm ırkların ve kıtaların burada bulunduğunu anlayabilirim.”¹⁴

Mescid-i Nebevî'den çıkarken oluşan kalabalığın, namaza sonradan yetişen birinin ibadetini tamamlamasını beklemeleri sebebiyle oluştuğunu öğrenmesi yazarı hayrete düşürmektedir. Bu durum, İslâm'da bireyin ibadet için başkasına ihtiyaç duymama imkânını gösterir. Hofmann bu sahnenin aklına getirdiklerini şöyle ifade etmektedir:

“Böyle bir sahne şüphesiz ki, Roma'da St. Peter'de, oldukça kalabalık olan Hristiyan haclarında asla gerçekleşmez. Bu farklılık, bir papaz tarafından gerçekleştirilen Hristiyan Kudas âyininde, sadece ruhbanların resmî ritüeli gerçekleştirme ritüeline sahip olmasından kaynaklanabilir. İslâm'da, herkes için tek ve aynı resmî ritüel vardır. Eşzamanlılığı sağlamak üzere, sadece *imam*, namazda diğerlerine "rehberlik eder".”¹⁵

Hofmann, Batı'da genelde bir muamma olarak görülen İslâm'ın gücünün ibadet edebilme yeteneğinden geldiği kanaatindedir ve bu güç açık açık gelmektedir.¹⁶ Müellif namazın kişinin iç dünyasında yaptığı tesiri ise şu cümlelerle dile getirmektedir:

“Olgun bir Müslüman'ın namazı -kişiliği ve dünya görüşü gibi- bütünleştiricidir. Teslimiyet beraberinde, secdeye kapanışı getirir ve bunun tersi de doğrudur.”¹⁷

Bir Hristiyan'a Göre İslâm'ın Çekici Tarafı

Hofmann 1983 yılındaki “Almanca Konuşan Müslümanlar” toplantısında İslâm'ın kendisini etkileyen hatta “çarpan” tarafını şöyle anlatmaktadır:

“Kur’ân’ı ilk defa okurken 6. sûrenin 164. âyetindeki bir ifadeden hemen etkilenmiş hatta çarpılmışım: "Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez." (...) Erkek ve kadınlar Yaratıcı'nın karşısına, herhangi bir aracı olmadan, *doğrudan* çıkacaklar. "İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir?" ifadesiyle Âyetü'l Kürsî'de bir kesinlik

¹⁴ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 69.

¹⁵ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 77.

¹⁶ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 78.

¹⁷ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 79.

sağlanıyordu (2:255). "Başkasının günahını yüklenmeme"nin ima ettiği ikinci bir husus daha vardı: 'İlk Günah' kavramının reddi."¹⁸

Yazarın da açıkça dile getirdiği gibi onun İslâm'dan etkilenmesinin ilk sebebi, (insanı doğuştan bir günahkâr olarak gören Hristiyanlıktan farklı olarak) İslâm'ın insanı fitrat üzere ve günahsız dünyaya gelen potansiyel iyi olarak görmesidir.

Bir Günlüğü Okumak Bize Ne Katar?

Yukarıda temas edilen tarafları dikkate alındığında Murad Hofmann'ın kaleme aldığı bu kitabın sıradan bir günlük olmadığı anlaşılmaktadır. Metafizik tahliller, dinler tarihine ve Hristiyanlığın serüvenine dair sunduğu bilgiler, teoloji tartışmaları, sosyolojik analizler, kitabı dikkatli bir gözle okunmaya değer kılmaktadır. Batı'da yetişmiş ve hayata modern pencereden bakan insanların İslâm'a yönelişinin sebeplerini merak eden okurun kitabı okuması bu hususta büyük katkı sağlayacaktır. Ayrıca kitap, bu yazıda temas edilemeyen pek çok önemli ve güncel meseleyi (oryantalizm eleştirisi, Hristiyan araştırmacıların Kur'ân araştırmaları sonucu yaptıkları keşifler vb.) de tartışmaktadır. Her ne kadar günlük, 1985 yılında son bulmaktaysa da ele aldığı konular ve tartışmalarla kitabın güncelliğini koruduğunu söylemek gerekir. Yaklaşık 35 yıl önce dünyanın ve Müslümanların gündeminde olan meselelerin halen tartışılıyor olması da ayrıca üzerinde konuşulması gereken bir husus olarak dikkat çekmektedir.

¹⁸ Hofmann, *Müslüman Bir Almanın Günlüğü*, s. 83. (Alıntılanan metindeki vurgular yazara aittir. Metin üzerinde değişiklik yapılmamıştır.)